

Torsdag med THORS

12.7.79

Ambassadör X har överlämnat sina kreditivbrev till presidenten, brukar det stå. Nu undrar en läsare varför man uttrycker det hela i pluralis. Svaret kan ni läsa i språkspalten.

"Man brukar i tidningsnotiser få läsa att en ambassadör har överlämnat sina kreditivbrev. Varför pluralformen?"

Bakom den överraskande pluralformen i uttrycket **överlämna sina kreditivbrev** visade det sig ligga faktiska sedvänjor, som vicehäradsh. Håkan Krogius vid UM välvilligt klargjort för mig. När en nyutnämnd ambassadör mottas av det lands överhuvud, där han är stationerad, överlämnar han inte bara sitt utnämningsskild, utan vanligen också det dokument, varmed den förra ambassadören återkallas, ett "återkallelsebrev" (på franska **lettre de rappel**).

Det är dessa två dokument, utnämningsskild och återkallelsebrev, som avses med pluralformen **sina kreditivbrev**. Också i andra språk har det motsvarande uttrycket pluralform; mönsterbildande har väl varit uttrycket **lettres de créance** i franskan, som ju in på vårt århundrade var det typiska diplomatspråket.

Franskans hävdvunna ställning inom diplomatin återspeglas i åtskilliga fackord. Sålunda har själva orden **diplomat** och **diplomati** franskt ursprung, liksom t.ex. **attaché** (lägre tjänsteman inom en beskickning), **chargé d'affaires** (t.f. chef för en beskickning) och **ambassad** (med karakteristisk fransk form i svenskan, jämför t.ex. det engelska **embassy**). Även om engelskan numera övertagit mycket av franskans roll inom diplomatin, vittnar således fackorden om franskans hävdvunna ställning.

□
Är prepositionerna **åt** och **till** likvärda i sammanhang som "Jag gav brevet **åt** (till) **honom**. Jag sade till honom att taxin väntade"?

I sammanhang som de citerade, alltså tillsammans med uttryck för "ge", "säga" får **till** och **åt** anses likvärda; det förefaller dock mig, som om **till** vore något vanligare i skrift. Huvudsaken är emellertid att både **åt** och **till** är likvärda i detta

fall. (Dessutom kan prepositionen utelämnas, t.ex. "Jag gav honom brevet", men det uttrycksättet smakar skriftspråk.)

I enstaka fall använder vi **åt**, där rikssvenskar brukar **till**, särskilt vid **sälja**. Hos oss säger man ofta "Han har sålt huset **åt** mig", när köparen nämns efter "åt", medan rikssvensken säger **till mig** och brukar **sälja åt** i betydelsen "sälja för någons räkning".

□
"Hur skall ordet **journal** uttalas, med **o** eller **å**?"

Skriftens **ou** i **journal**, **journalist** uttalas med **o** (som i **bord**, **fort**). Åttal i **journal** har jag hört ibland, men det överraskar mig och kan inte anses korrekt.

För övrigt skall nämnas att **sje-ljudet** i början normalt uttalas som **vanligt** svenskt ("tonlöst") **sje-ljud**. Man hör ibland tonande, franskt **sje-ljud** i **journal** och andra franska lånord, numera dock rätt sällan. Det uttalet är inskränkt till vissa miljöer, men är främmande för rikssvenskt uttal och, såvitt jag har kunnat märka, i Finland utanför Helsingfors. Det franska ljudet är en onödig "finess" i svenskan.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

19.7.79

Är formen glädjade korrekt? Vad menar Tavaststjerna när han i en dikt talar om skärflickan? Är utelämna och utlämna samma sak? Prof. Thors berättar i dag vad han tycker om allt detta.

Olyckliga omständigheter har gjort, att flera frågor, som insänts redan för en månad sedan, inte har kommit mig till handa förrän i förra veckan. Några av dessa frågor besvarar jag i dag, andra (bl.a. en om sjöfartstermen **angöra**) tar jag upp nästa vecka.

Undrande frågar en insändare: "Finns det verkligen en form **glädjade**? Jag läste nyligen en tidningsrubrik i den här stilen: "X. **glädjade** med nytt rekord."

På den frågan måste jag absolut svara: nej. Ingen variant av svenskt riksspråk, vare sig normal rikssvenska eller finlandssvenska har formen **glädjade**, utan **glädja** böjs **gladde**, **glatt**. Tidningsformen är därför mycket överraskande — och stötande. Möjligen är bakgrunden den, att rubrikförfattaren helt enkelt inte känt till böjningen av **glädja**; i talspråk används verbet ju inte så ofta, utan man säger t.ex. "göra glad".

□
En frågande berör ett ställe i Tavaststjernas dikt "Långsamt som kvällsskyn", nämligen "fjärran som ekot dör efter sista/utdragna tonen

av **skärflickans** sång". Han undrar, om **skärflickans** är fel för **skärfläckans** och hänvisar till ett uttalande i Hbl. för några år sedan.

Jag har just nu inte möjlighet att slå upp stället i Hbl., utan försöker besvara frågan utgående från bl.a. vad mina ornitologiska källor säger om **skärfläckan**. Denna fågel är en vadare, som (åtminstone normalt) inte förekommer hos oss; dess närmaste häckningsort är Sydsveriges kuster. Redan detta gör, att det förefaller föga troligt att Tavaststjerna skulle ha talat om **skärfläckan** i dikten. Därtill kommer, att **skärfläckan** inte har någon sång, lika litet som andra vadare, utan bara en upprepad vissling.

Därför måste jag bestämt hålla på att Tavaststjerna har talat om **skärflickan** i betydelsen "skärgårdsflickan".

□
En insändare har upprepade gånger observerat ett par språkfel i radio. Det ena är "pogrammet" för **programmet**. Ett sådant uttal (eller ett uttal med knappt hörbart **r** efter **p**) kan väl förekomma ibland, men måste stämplas som felaktigt.

□
Det andra fallet fordrar lite mer utredning. Den frågande har noterat felaktigt bruk av **utelämna** (i st.f. **utlämna**), t.ex. "Ett barn är utelämnat åt skeendet i TV ifall det ser på ett program ensam."

Utelämna betyder "lämna bort", ofta om sådant som man förbigår i tal eller skrift, t.ex. "Jag har utelämnat flera inblandades namn". **Utlämna** däremot är "överlämna" (t.ex. "Fångarna utlämnades till fienden"), ofta bildligt, t.ex. "Namnet utlämnas inte till allmänheten" och i en betydelse "ställa till förfogande, överge", såsom i satsen om det TV-tittande barnet. Utredningen åskådliggör förhoppningsvis, att **utelämna** är det rätta ordet i insändarens sats.

Carl-Eric Thors